

ІНСТРУМЕНТ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ: УЧАСТЬ КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ У ПРОВЕДЕННІ ВИБОРІВ ДО СОЙМУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 12 ЛЮТОГО 1939 Р.

Пагіря Олександр Михайлович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Меморіального музею «Територія Терору», Львів

E-mail: bandusak@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0003-2481-9769>

Стаття присвячена комплексному аналізу участі парамілітарної організації Карпатська Січ у виборчій кампанії до Сойму Карпатської України 12 лютого 1939 р. – одному із наріжних етапів становлення автономії Карпатської України у складі Другої Чехо-Словацької республіки. Автор подає узагальнену характеристику виборчого процесу, який проходив в умовах гібридної політичної системи авторитарної демократії у Другій ЧСР, що була позначена уніфікацією політичного життя навколо урядових партій у чеських, словацьких і карпатоукраїнських землях під гаслом «єдності народу». В пост-мюнхенських політичних реаліях Карпатська Січ, як наймасовіша організація в регіоні, виступила одним із головних союзників влади у підготовці та проведенні виборів, ставши інструментом масової мобілізації виборця. Завдання карпатських січовиків на виборах 12 лютого 1939 р. втім не обмежувалися суто агітацією та пропагандою, а включали також забезпечення безпеки та охорони порядку на виборчих дільницях, протидію ворожій пропаганді, допомогу у формуванні списків виборців тощо. Поряд з цим, разом з іншими органами безпеки Карпатська Січ подекуди виступала зняряддям силового тиску на опозицію. Автор спростовує тезу про те, що карпатські січовики тероризували і залякували населення, щоб змусити останнє голосувати за партію УНО. Для більшості населення волевиявлення 12 лютого 1939 р. мало характер плебісциту щодо політичного курсу уряду А. Волошина та перебування краю у складі триєдиної чехо-словацької федерації. Автор пропонує міжнародну оптику для аналізу виборів 12 лютого 1939 р., зокрема в контексті усвідомленої більшістю виборців загрози угорської окупації. В умовах посиленого відчуття зовнішньої небезпеки електоральна кампанія більше нагадувала фронтову мобілізацію, ніж змагальні виборчі перегони. Як засвідчили результати голосування, переважна більшість місцевого населення прагнула залишитися у складі Другої Чехо-Словацької республіки. Саме так розцінював волевиявлення 12 лютого у Карпатській Україні і празький уряд, який розглядав їх як вияв лояльності мешканців краю до чехословацької держави.

Ключові слова: вибори, Сойм, Карпатська Україна, Карпатська Січ, Друга Чехо-Словацька республіка

Постановка проблеми. Вибори до Сойму 12 лютого 1939 р. були найважливішим етапом у становленні автономії Підкарпатської Русі/Карпатської України та закріпленні її державно-правового статусу у складі федеративної Другої Чехо-Словацької республіки (ЧСР). Голосування посідало вагоме місце у стратегії автономного уряду Августина Волошина, який прагнув отримати електоральну легітимацію та засвідчити перемогу українського напрямку, який після викриття наприкінці жовтні 1938 р. зради лідерів русофілів Андрія Бродія і Степана Фенцика стрімко утверджувався в регіоні в якості домінуючої течії. З іншого боку, автономна влада бажала зміцнити свої позиції перед Прагою та на міжнародній арені, продемонструвати високу національну консолідацію місцевого населення навколо програми своїх дій та покласти крапку у дискусії про ідентичність та національно-політичні прагнення мешканців краю.

Виборча кампанія відбувалася в особливих умовах Другої республіки, яка хоча і була історичним продовженням Першої, насправді стала лише її «блідою тінню». Після Мюнхенського диктату відбулася радикальна трансформація політичного режиму ЧСР в гібридну модель авторитарної демократії, до чого спричинили ганебна

зрада західних держав і звинувачення саме демократії в усіх бідах «національної катастрофи». Зберігаючи фасад конституційної парламентської демократії, політична система Другої Чехо-Словащини була позначена уніфікацією політичного життя навколо урядових партій при одночасній забороні інших партій та організацій, втручанням центрального уряду в діяльність органів місцевого самоврядування, створенням таборів інтернування і трудових таборів, концентрацією влади в руках виконавчої влади, посиленням цензури тощо.

На цьому тлі еволюція політичного режиму в Карпатській Україні в бік авторитаризму була закономірним і природним процесом, який віддзеркалював ці загальнодержавні тенденції. На сході республіки ця трансформація відбулася, до того ж, на тлі екзистенційних загроз від сусідніх Польщі й Угорщини, які протягом п'яти місяців автономії не припиняли спроб дестаблізувати внутрішню ситуацію в краї, у тому числі за допомогою своїх агентів політичного впливу. На відмінну від словацьких автономістів, які протягом 1930-х років планомірно дрейфували в бік авторитаризму і радикального націоналізму, до моменту кризи 1938 р. прихильники Августина Волошина залишалися послідовними демократами й адептами ліберальних

цінностей. Тільки загострення восени 1938 р. внутрішньополітичної боротьби з русофілами, частину яких протегували Варшава і Будапешт, підштовхнуло автономний уряд Волошина обрати авторитарний курс та піти на обмеження певних прав і свобод громадян заради консолідації населення навколо української національної ідеї та лояльного щодо Праги курсу.

Для перемоги на виборах, які в згаданих вище умовах набували більше характеру плебісциту, автономний уряд залучив всю потугу українського громадсько-політичного сектору. Важлива роль у цих планах відводилася парамілітарній Організації народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС). Ще до офіційного старту виборчої кампанії у середині січня 1939 р. остання встигла утвердитися на карпатоукраїнській сцені в якості провідної громадської та військово-патріотичної організації, що користувалася поважними впливами серед населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вибори до Союму Карпатської України становлять одну з вузлових проблеми в історіографії історії Карпатської України, що знайшла своє висвітлення в працях українських [Стерчо, 1994, с. 121–133; Боллижар, 1993, с. 93; Болдижар, 1998, с. 110; Лемак, 1992; Лемак, 1993, с. 64–65; Вегеш, 2020, с. 332–339; Токар, 2006, с. 228–240; Токар, 2010, с. 149–150; Зан, 2019, с. 62–69; Гиря, 2019, с. 178–185], чеських [Rychlík, 2013, s. 89–91; Hubený, s. 181–190; Поп, 2008, с. 31], словацьких [Švorc, 2007, s. 248, Mosný, 2001, s. 121–122], польських [Dąbrowski, 2007, s. 246, Jarnecki, 2017, s. 207–214], угорських [Botlik, 2000, sz. 222–223] та канадських [Магочій, 1994, с. 147–148] істориків. Увагу дослідників привертають різні аспекти підготовки та проведення перегонів, зокрема особливості партійного будівництва та політичної системи в Карпатській Україні, характер самих виборів та їх результати, участь національних меншин, вплив міжнародних факторів. Деякі автори також побіжно звертають увагу на роль різних акторів, зокрема і Карпатської Січі, в контексті проведення виборчої агітації [Хруленко, 2010, с. 419–422; Буковський, 2013, с. 362–363]. Однак цим далеко не обмежувалася участь ОНОКС у виборах 12 лютого 1939 р. Деякі зарубіжні автори навпаки перебільшують роль останньої, стверджуючи, що партія Волошина змогла здобути перемогу на виборах тільки завдяки залякуванню і терору місцевого населення з боку карпатських січовиків [Botlik, 2000, sz. 222–223]. Це питання потребувало додаткових досліджень із залученням нових джерел.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати участь Карпатської Січі у підготовці та проведенні виборів до Союму Карпатської України 12 лютого 1939 р. із врахуванням ширшого чехословацького та міжнародного контексту.

Вибори до Союму стали ключовою політичною подією у п'ятимісячному житті автономної Підкарпатської Русі/Карпатської України, яка утвердила її державно-правовий статус у складі ЧСР. Про їхнє непересічне значення згадував британський журналіст Майкл Вінч, який на початку 1939 р. був

відряджений агенцією Reuters у Карпатську Україну: «Протягом вже довшого часу про ці вибори говорили як про «другий важливий крок у розбудові вільної України», тож вони спричинили велике піднесення і хвилювання. Це були перші вибори, що мали відбутися в Карпатській Україні, сподівання, що вони остаточно підтвердять заяву уряду про те, що ця земля є повністю українською, і таким чином уряд виростає в очах Праги і цілого світу» [Winch, 1939, p. 142–143].

Голосування було передбачене конституційним законом чехословацького парламенту від 22 листопада 1938 р. і мало відбутися протягом п'яти наступних місяців. Союм Підкарпатської Русі обирався на рівних, загальних і таємних виборах за принципом пропорційного представництва. Він мав бути скликаний президентом Чехо-Словацької республіки протягом місяця після дня виборів. Союм отримував мандат на зміну назви краю, встановлення офіційної мови діловодства і навчання на території Підкарпатської Русі. 12 січня 1939 р., на основі чехословацького виборчого законодавства та конституційного закону про автономію Підкарпатської Русі, уряд Августина Волошина призначив голосування на неділю, 12 лютого 1939 р. 18 січня 1939 р. головою Краєвої виборчої комісії був призначений Петро Калинюк, а його заступником Микола Лацанич [Нова Свобода, 23 січня 1939, с. 1].

Після декрету празького уряду від 26 жовтня 1938 р. про розпуск усіх політичних партій на території Чехо-Словацької республіки уряд Волошина припинив діяльність філій чехословацьких партій на території Підкарпатської Русі (на момент 1938 р. їх було 32). Хуст, як і Прага, аргументував цей крок тим, що після Мюнхенської кризи політичні партії перестали виконувати суспільно-консолідаційну функцію, і було взято курс на формування однієї урядової партії.

В умовах зовнішньої загрози і зради західних союзників Друга Чехо-Словацька республіка втрачала залишки свого демократичного устрою, поступово набуваючи авторитарних рис. Польський історик Анджей Малкевич назвав ці процеси «самовбивством демократії»: демонтаж ліберального устрою здійснювався руками самих політиків-демократів, хоч і не без зовнішнього тиску Німеччини. Мюнхенський диктат продемонстрував неефективність ліберальної форми правління, її почали розглядати як одну з причин «національної катастрофи» [Małkiewicz, 2013, s. 11, 330]. Чеські історики характеризують внутрішньополітичний устрій Другої республіки як режим авторитарної демократії, де вся законодавча і виконавча влада концентрувалася в руках уряду і президента, а на зміну багатопартійному плюралізму міжвоєнної доби прийшла уніфікація політичного життя під гаслом «єдності народу» навколо урядових полісил – Партії національної єдності в чеських землях і Глінкової словацької народної партії у Словацькій країні [Gebhart, Kuklík, 2004, s. 47; Lukeš, 1968, s. 164–179].

Ще до Мюнхенської кризи 1938 р. процеси уніфікації успішно пройшли в більшості партій національних меншин Чехословаччини – німців,

поляків та угорців, які прагнули виступити спільним фронтом на переговорах із празьким урядом [Małkiewicz, 2013, s. 242]. Карпатські українці не стали винятком із цієї загальнодержавної тенденції. В умовах підривної діяльності та масштабної пропаганди сусідніх Польщі й Угорщини [Пагіря, 2016, с. 292–323] уряд Волошина намагався консолідувати населення навколо української національно-державної ідеї, а після розпуску партій домогтися утвердження Української Центральної Народної Ради (УЦНР) як єдиної організованої політичної сили в Карпатській Україні. На початку січня 1939 р. у різних куточках Карпатської України відбулися збори делегатів УЦНР, які вимагали від уряду сформуванню один список на вибори до Союму [Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 10 січня 1939, с. 1].

18-24 січня 1939 р. за зразком чеських і словацьких політиків карпатоукраїнська влада створила партію Українське Національне Об'єднання (УНО), центральний провід якої очолив Федір Ревай. До затвердженого 27 січня списку із 32 кандидатів до крайового Союму ввійшли представники розпущених напередодні чехословацьких партій, які стояли на українофільській платформі: десять християнських демократів, десять соціал-демократів (серед них двоє – крайньо лівих поглядів), сім колишніх членів українського крила Аграрної партії, два представники націоналістичної молоді, а також один член німецької партії та двоє безпартійних¹. Серед «списочників» були представники як греко-католицької, так і православної конфесій [Токар, 2010, с. 149–150]. За соціально-професійним складом серед кандидатів у посли Союму було восьмеро хліборобів, шестеро вчителів і професорів, п'ятеро священників, четверо адвокатів, троє редакторів, двоє лікарів, двоє інженерів і двоє суддів [Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 1 лютого 1939, с. 3].

Попри те, що програма і статут партії УНО були витримані в дусі українського інтегрального націоналізму, а її членами могли бути лише особи «української народності по походженню і по крові» [ДАЗО, ф. 18, оп. 2, спр. 2, арк. 1–12], при формуванні списку кандидатів дотримано традиційного для краю принципу мультикультурності й інклюзивності щодо представників національних меншин. Із 32 кандидатів троє представляли «лояльні» національні меншини: німець Антон-Ернест Олдофреді, румун Григоре Мойш і чех Мілош Дрбал. Поза списком опинилися угорці, які, за вказівкою Будапешта, проігнорували запрошення уряду висунути свого кандидата й зайняли відверто ворожу щодо виборів у Карпатській Україні позицію, а також євреї, що задовольнялися традиційною для них позицією нейтралітету. Попри це, у листівках останні закликали своїх

одноплемінників голосувати за партію УНО [Штефан, 1977, с. 81–82].

Слід не погодитися з думкою польського історика Міхала Ярнецького, який вважав включення представників національних меншин до виборчого списку УНО виключно пропагандистським жестом уряду [Jarnecki, 2017, s. 208]. Насправді цим рішенням уряд Карпатської України діяв у відповідності до місцевих звичаїв толерантності щодо етнічних меншин як частини локального мультикультурного простору. Водночас він до певної міри продовжував політичні традиції Гуцульської республіки 1918 – 1919 рр., до складу представницького органу якої – Української Народної Ради – входило 38 українців, двоє німців і двоє євреїв [Клочурак, 1978, с. 102–106]. Слід відзначити, що голова цієї ради Степан Клочурак у 1938 – 1939 рр. був політичним секретарем прем'єр-міністра Волошина та членом проводу УНО, а отже, у певний спосіб сам уособлював континуїтет у підходах до державотворення за Карпатами. Підтвердженням дотримання політичних прав національних меншин стало створення ще перед виборами у Карпатській Україні окремих національних рад (німецької, чеської, румунської, угорської тощо) та єврейського бюро, які представляли інтереси відповідних громад перед автономним урядом.

У зверненні до громадян Карпатської України 8 лютого 1939 р. з нагоди виборів до Союму автономний уряд відзначав: «Національні меншини своїм вступленням на спільну листу доказали найкраще, що хочуть відтепер з нами щиро співпрацювати, й тому віримо, що часи ворожнечі та непорозумінь раз і назавжди покінчилися великим актом згоди в одному дружньому державотворчому таборі» [Архів УСБУ в Закарпатській області, ф. 7, спр. 3402, пакет, арк. 2].

Окремі опозиційні сили сформували й подали власні списки кандидатів. Зокрема, так зробили депутати празького парламенту від колишньої Аграрної партії та «Група підкарпатських русинів» на чолі з учителем Михайлом Василенком. Однак Крайова виборча комісія 27 січня 1939 р. відмовила їм у реєстрації, зіславшись на порушення чехословацького виборчого законодавства: заявка було подано не від партії, а від групи. До того ж, опозиція не внесла відповідної грошової застави для участі у виборчих перегонах, а також включила до свого списку осіб, які не давали на це особистої згоди [Нова Свобода, 28 січня 1939, с. 4; Росоха, 1949, с. 30].

Окрім цього, 20 січня 1939 р. Карпатська Січ спільно з державною поліцією завадила висуненню кандидатів від забороненої «Русской Национальной Рады», затримавши учасників (серед них декількох православних священників). Наступного дня, на прохання прем'єр-міністра Августина Волошина, всіх затриманих було звільнено, однак реєстрація була таким чином зірвана. Інший кандидатський список від опозиції конфіскувала нотаріальна канцелярія, а довірену особу русофілів Олександра Грабаря побив член Січі, який водночас був службовцем президії автономної влади [Archiv KPR,

¹ Польський історик Даріуш Домбровський помилково стверджував, що основу партії УНО склали члени «єдиної на той час легальної політичної партії на Закарпатті – Української народної оборони» [Dąbrowski, 2007, s. 246].

inv. č. 914, sign. PR 1465, kart. 14; Нова Свобода, 28 січня 1939, с. 4; Winch, 1939, р. 156–157; Росоха, 1949, с. 30–31; Стахів, 1995, с. 53; Зан, 2019, с. 64].

На період реєстрації кандидатів під домашнім арештом опинився також посол чехословацького парламенту Павел Коссей. Цей факт занепокоїв Прагу, адже йшлося про грубе порушення депутатського імунітету [NA, 1082 PMR, kart. 4146, s. 345]. Втім, як свідчать польські документи, на початку 1939 р. Павел Коссей разом із двома іншими депутатами русофільського спрямування від Підкарпатської Русі, Іваном П'єшаком і Петром Жидовським, тісно співпрацював із польською розвідкою, будучи залученим до проведення пропагандистської акції на території краю в рамках плану нової диверсійної операції Польщі [Домбровський, 2012, с. 294–295, 306]. Використовуючи свій статус і вплив, вони намагалися вести підривну діяльність проти уряду в Хусті, водночас протестуючи у Празі проти «терору» і свавілля з боку українців [Archiv KPR, inv. č. 914, sign. PR 1465, kart. 14, PR 49/39].

Окремий список кандидатів внесли й українські жіночі організації на чолі зі Стефанією Тисовською та Марією Химинець – на знак протесту проти того, що серед кандидатів УНО не виявилось жодної особи жіночої статі. Однак незабаром вони добровільно відкликали свою заявку й публічно оголосили про підтримку УНО [Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 8 лютого 1939, с. 3; Stefan, 1954, р. 45; Боржава, 1956, с. 46], вочевидь, не бажаючи розбивати політичну єдність українського табору.

З окремою заявою на підтримку урядової партії виступили 6 лютого 1939 р. також Чеська національна рада і міністр-генерал Лев Прхала, закликаючи чехів у Карпатській Україні голосувати за її список. У підписаній Прхалою відозві проголошувалося: «Кожний голос, відданий проти кандидатського списку, буде успіхом ворогів нашої спільної держави. Кожен голос, відданий за офіційний список кандидатів, є доказом віри в нашу державу та її щасливе майбутнє. За Карпатську Україну, за Чехо-Словацьку республіку!» [Lidově Noviny, 14 února 1939, s. 2].

Автономний уряд докладав чимало зусиль, щоб за короткий період переконати населення в необхідності голосувати за УНО, хоч конкурентної політичної партії на цих виборах не було, а самі вибори відбувалися на безальтернативній основі [Вегеш, 2004, с. 226]. Напередодні голосування урядова політсила провела масштабну пропагандистську роботу серед населення, до якої були активно залучені й українські громадські організації (Карпатська Січ, «Просвіта», «Пласт», театр «Нова сцена»).

Поряд із військово-патріотичною підготовкою своїх членів, одним із важливих напрямків діяльності Карпатської Січі в автономний період була культурно-просвітня робота серед населення та проведення передвиборної кампанії до крайового Союму. Як зазначав діяч ОУН Олег Ольжич («Кандиба»): «П'ять місяців державного життя Карпатської України

пробігали в нерівних та неспокійних умовах. Від самого початку його і до кінця Карпатська Січ була на першому плані всіх його здвигів» [Карпатська Україна в боротьбі, 1939, с. 37]. І справді, попри формально аполітичний характер, ОНОКС відіграла далеко не останню роль у громадсько-політичному житті Карпатської України. З моменту свого створення на установчому з'їзді 9 листопада 1938 р. у Хусті вона за декілька місяців перетворилася на одну з наймасовіших громадських організацій у краї із 15 тис. офіційно зареєстрованих членів і присутністю у майже кожному населеному пункті¹.

Уряд та партія УНО відводила карпатським січовикам вагому роль у підготовці та проведенні виборів. Ще на етапі підготовки до організації голосування Карпатська Січ була залучена разом з Українською Національною Радою до формування виборчих списків. Зокрема, на це орієнтував циркуляр Міністерства внутрішніх справ за підписом А. Волошина від 4 січня 1939 р., який вказував нотарям залучати до складання списків виборців представника місцевої національної ради, а в разі його відсутності – команданта Карпатської Січі [Карпатська Україна (1938 – 1939), 2009, с. 110].

Культурно-освітня діяльність і передвиборчі заходи ОНОКС реалізовувалися за участю створеної у січні 1939 р. «Летючої естради» під керівництвом письменника і режисера Миколи Чирського. Її координацію здійснювало художньо-мистецьке товариство «Говерля» – об'єднання українських письменників, поетів, художників і митців Карпатської України. Січова пересувна трупа у складі кільканадцятьох січовиків і митців була створена ще до офіційного старту виборчої кампанії з метою ознайомлення селян із сучасними творами української літератури, поширення української ідеї та боротьби із впливами ворожої (насамперед, угорської) пропаганди. Своє «бойове хрещення» «естрадівці» отримали у першій половині січня 1939 р. у Тересві, де вони дали концерт у переповненому зацікавленими глядачами приміщенні єврейської корчми. Як видно зі спогадів Чирського, на початковому етапі «Летюча естрада» («театр малого калібру», «летючий фрегат» або «войовничий театр», як називав її режисер) не мала чітко окреслених політичних завдань, окрім розвінчування угорської пропаганди. Однак вже з кінця січня – початку лютого трупа активно долучилася до проведення передвиборчої кампанії до Союму Карпатської України. За кілька тижнів січовики-театрали об'їздили десятки населених пунктів краю із драматичними виставами, публічними виступами, святковими концертами, масовими політичними здвигами, метою яких було піднести національну та політичну свідомість українського населення краю та мобілізувати його на участь у голосуванні [Чирський, 1940, с. 120–126]. Вже на етапі виборів «Летюча естрада» очолив співробітник референтури

¹ Такі дані про чисельність Карпатської Січі озвучив у лютому 1939 р. міністр уряду Карпатської України Юліан Ревай [Lidově Noviny, 17 února 1939, s. 2].

пропаганди ПУН і культурний діяч із Праги Анатоль Демо-Довгопільський [Самчук, 1999, с. 121].

За візуальний супровід кампанії відповідала мистецька служба ОНОКС на чолі з Михайлом Михалевичем, студентом Академії мистецтв у Празі та керівником мистецького відділу ОУН (1934 – 1942). Її співробітники виготовляли пропагандистські плакати, відозви, листівки і транспаранти виборчого змісту (зокрема, «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля», «Хай живе Українська Закарпатська Держава!»), заклики та гасла («Нація понад усе!»), оформлювали маніфестації, здвиги, урочистості та свята, виготовляли прапори із тризубами [Гірняк, 1979, с. 65–70].

Тим часом, наприкінці січня 1939 р. за вказівкою Головної команди пропагандисти ОНОКС роз'їхалися по населених пунктах краю для здійснення передвиборчої агітації. Про суспільно-політичне значення виборів та завдання січовиків-агітаторів говорила інструкція Головної команди від 30 січня 1939 р.: «1. Ідемо до виборів і голосуємо на листу Батька Волошина; 2. Вибраний нами сойм мав ґрунтувати основи під справжню самостійність Карпатської України; 3. Вибори мають розтрощити впливи чехів, як теж зломити мадярсько-московську агітацію; 4. Вони перші у вільній Карпатській Україні. Мають вони скріпити організованість народних мас, як теж стануть вони виявом їхньої національно-політичної свідомості; 5. Вибори мають дати першу законодатну владу Карпатської України, що угоднюватиме розвій нашого суспільно-господарського життя. Законодатна влада Карпатської України мусить бути у руках українців!!!; 6. Мусить організувати місцевих громадян до безпосередньої активної участі у виборах, та віддати їм справу контролі лист управнених до голосування; 7. До голосування є управнені усі громадяни, що покінчили 21 літ життя; 8. Обов'язком всіх громадян є голосувати за кандидаткою Батька Волошина; 9. Усі громадяни, що не будуть голосувати за цю кандидаткою, заявляються як вороги народу» [ЦДАВО України, ф. 3575, оп. 1, спр. 18, арк. 30; Наступ, 9 лютого 1939, с. 3].

«Наказ у справі підготовки до виборів», виданий генеральний секретаріатом УНО, передбачав формування своєрідного тандему урядової політсили із Карпатською Січчю у підготовці та проведенні виборчого процесу: «1) Провід місцевих УНО спільно з організацією Січі має вивісти плакати до виборів у визначених місцях. 2) Від суботи вечора до неділі вечора мають бути в поготові всі січовики. 3) УНО і Січ подбають, щоб від суботи полудне до неділі у вечір усі хати були прикрашені державними прапорами. У вікнах мають горіти свічки. 4) У суботу вечір, точно о 18 год. мають провідники УНО наказ, щоб дзвонили усі дзвони. 5) У той самий час згуртується Січ і населення на площі, або в іншому місці. Провідник УНО має виголосити коротку промову про значення виборів. 6) Відтак, організовується похід під проводом Січі на найближчу гору, де запалиться вогонь свободи. Ватру приготують уже по обіді січовики. По відспіванні національного гімну, вернеться цілий

провід назад. 7) В неділю зберуться о пів до 8 год. рано всі січовики, які мають право вибирати, підуть до виборів. Перед кожним приміщенням до виборів буде стояти почесна сторожа Січі» [Кушинський, 1981, с. 99–100].

8 лютого 1939 р. Головна команда Карпатської Січі видала детальні інструкції окружним, районним та місцевим командам, які розписували конкретні завдання січовиків у зв'язку з виборами: 1) В суботу 11 лютого в год. 4-тій вечером всі мусять припинити всяку працю та переодягнутись у святочний одяг, щоб вже о год. 5-тій бути біля церкви. 2) Січовики приходять організованим відділом. 3) Точно в год. 5-30 дзвонитимуть дзвони і заповідать святочну хвилю – «Хвилю волі народу», що йде до виборів, щоб вибрати перший свій законодатний сойм. 4) Враз з дзвонами мусять на видніших верхах вогні, щоб своїм світилом заповісти волю народу. Отже, «Вогні волі» мусять загоріти враз з дзвонами по всій Карпатській Україні. 5) Дзвони дзвонять чверть години. Коли вони замовкають – один із січовиків читає виборче слово. 6) Після слова – знову дзвонять дзвони протягом чверть години. 7) Після дзвонення похід усіх через село. 8) В неділю рано в год. 7-30 січовики машерують селом – як теж дають п'ять стійкових до виборчого льокалю, щоб берегти порядку. 9) В год. 8-мій дзвонять дзвони на знак, що вибори почалися. 10) Січовики організовано – перші йдуть до виборчого льокалю й віддають голоси. Відтак ідуть у село та накликають людей, щоб йшли голосувати. 11) Священники мусять відправити Богослуження в наміренні успішних виборів. 12) Після Богослуження заклика до людей, щоб усі йшли голосувати. 13) По закінченні виборів – перечислення голосів. Вивісити білий прапор перемоги і – дзвони б'ють чверть години – на знак закінчення виборів. Всі команданти в суботу мусять наказати січовикам, щоб на видніших місцях, на верхах розклали великі ватри «Вогні волі». Вогні мусять бути великі й горіти одну годину. Вогні мусять загоріти в час 5-30. Команданти мусять розіслати січовиків по селі, щоб в год. 4-тій люде заперестали праці і спішилися біля церкви» [Архів УСБ України в Закарпатській області, ф. 5, спр. 159, т. 1, конверт № 1].

Як видно із вищенаведених інструкцій, засобами мобілізації виборця в Карпатській Україні напередодні голосування виступали масові походи та багатолюдні зібрання по селах, використання церковних дзвонів, традиційних «вогнів волі», свічок, плакатів, прапорів, співів тощо. Поєднання всіх цих елементів створювало урочисту атмосферу загального піднесення, відчуття історичності моменту та святковий (майже карнавальний) настрій. Важливою подією у день голосування був ранковий похід до церкви, де священник виголошував мотиваційну промову, закликаючи селян брати участь у голосуванні. 12 лютого січовики не просто мали забезпечувати охорону порядку під час процесу волевиявлення, а й активно агітувати за участь громадян у виборах та організувати масові заходи. Водночас звертає на себе увагу той факт, що члени ОНОКС отримували безпосередні вказівки щодо того, як потрібно було голосувати; підтримка уряду

визначалася обов'язком будь-якого громадянина, а всі його противники оголошувалися «ворогами народу». У суспільно-політичному вимірі командування Карпатської Січі розглядало вибори як крок до здобуття повної самостійності Карпатської України, усунення чеських впливів та нейтралізації угорської пропаганди. Голосування мало засвідчити політичну зрілість населення та його консолідацію навколо уряду та його програми.

Незважаючи на загальні декларації підтримки виборів з боку Праги, чехословацькі органи правопорядку подекуди перешкоджали агітаційній кампанії уряду та членів Карпатської Січі. Про те, з якими труднощами стикалися січовики-агітатори «у полях», ілюструє звіт активіста партії УНО інж. Костя Ліневича. Останній за вказівкою генерального секретаря партії УНО Андрія Ворона 5 лютого 1939 р. виїхав у західну частину краю у супроводі чотирьох німецьких членів ОНОКС Ярослава Обрубанецького, Дмитра Ількова, Василя Мороза та Івана Онуфрика. Цікава деталь: автомобіль для цієї подорожі надав сам командир хустського батальйону StOS Антонін Земан. Провівши зустріч з населенням сіл Сіль і Кострино у Великоберезнянській окрузі, група виїхала до сіл Оноківці і Доманиниці, на околицях Ужгорода, де зустріла спротив місцевого коменданта жандармерії капітана Йозефа Новосада. Останній не тільки різко виступив проти проведення будь-яких передвиборчих зібрань поблизу демаркаційної лінії, які розцінював як спробу дестабілізації ситуації, а й наказав заарештувати прибулих агітаторів і конфіскувати їхні листівки (серед них виявилася також листівка проти генерала-міністра Лева Прхали). Обтяженою обставиною виступало також те, що після Росвигівського інциденту між чехословацькими та угорськими військами у передмісті Мукачева (5–6 січня 1939 р.) січовикам було заборонено перебувати у 1,5 км прикордонній зоні з Угорщиною. Тільки внаслідок втручання окружного начальника з Перечина Петра Кралика жандармерія звільнила заарештованих [ДАЗО, ф. 3, оп. 2, спр. 10, арк. 1–4]. У звіті з приводу цього інциденту зв'язковий офіцер при уряді Карпатської України підполковник Карел Лукас писав про «непередбачувану шкоду» для українсько-чеських відносин внаслідок поширення листівок проти Прхали і просив притягнути винних до відповідальності [ДАЗО, ф. 3, оп. 2, спр. 9, арк. 3]. Письменник Улас Самчук також згадував про те, що чеські вояки зривали виборчі плакати УНО у прикордонній смузі [Самчук, 2019, с. 143].

Очевидно, у згаданих випадках йшлося про цілеспрямоване недопущення з боку чехословацьких органів безпеки агітації у прикордонній зоні з метою уникнення непотрібних інцидентів з угорцями. До певної міри такі дії були продиктовані несприйняттям з боку чехословацької жандармерії нових політичних реалій в автономії. Відомо також, що чехословацьке командування виступило проти агітації січовиків у лавах армії, намагаючись у такий спосіб зберегти аполітичність останньої [Jarnecki, 2017, s. 210].

Переддень і день виборів пройшли у цілковито святковій та піднесеній атмосфері загальної національної мобілізації. Очевидець Степан Стойко, який працював учителем початкової школи у с. Новоселиця Тячівського округу, згадував: «Коли були вибори, було якесь таке всенародне підняття і було кинуте гасло відзначити вибори старими традиціями. І тоді по всіх селах по вершинах запалили вогні, і все Закарпаття відзначало таким чином оці вибори, таким традиційним методом запаленням, як тоді казали, ватри. Горіла ватра по карпатських вершинах на знак виборів» [Інтерв'ю з Степаном Стойкою, нар. 14.03.1920 у с. Крицево Тячівського р-ну Закарпатської обл., записане 25.11.2010, інтерв'юєр Тарас Чолій, Архів Меморіального музею «Територія Терору» (Львів)].

Письменник Улас Самчук описував суботню (11 лютого) підготовку у Хусті до голосування, що більше нагадувала призов до війська: «У всіх церквах б'ють дзвони. Чуємо їх звуки, що кличуть кудись народ. На вулицях рух. Похід плякатів, злива плякатів. Нема вікна без тих великих крикливих паперів. З балькона Січової гостинниці кричать мегафони. Марші, українські пісні. На площі з усіх боків сходяться люди. Їх щораз більше й більше. Ось їх море, схвильоване, народне море. Мегафони передають одну, потім другу промову. Знизу чути: «Слава!» Шум, крики... Все летить десь звідси, з того туману й снігу. Люди йдуть туди й назад, все нові й нові. Вулиця забита, тільки між усім видно кіш Січовиків, тих, на яких у ці дні паде стільки обов'язків і так мало хоч якої-будь нагороди» [Самчук, 2019, с. 146].

«Оголошення виборів до сойму викликало величезне піднесення в селі, – згадував К. Ніщименко, урядовий виборчий комісар у с. Березово на Хустщині. – Приготовлення до виборів подобали на приготовлення до великого свята. Село поставило собі завдання, як справу чести, перевести вибори однодушно. Щовечора відбувалися доповіді та дискусії в переповненому шкільному приміщенні. На найвищому гірському вершку недалеко села січовики стягали сухе ріще і дрова, які укладали у високий стіс, щоб його запалили у дні виборів до сойму і тим дати знак на цілу околицю про успішно переведені вибори» [Ніщименко, 1964].

Кореспондент львівської газети «Діло» Роман Голян теж зафіксував у своїх репортажах із Карпатської України святковий настрій, який панував у селах напередодні 12 лютого: «Всюди, куди ми переїздили, зустрічали ще святочні походи з лямпіонами, смолоскипами, а то і з музикою. В темну ніч біла вгору переможна українська пісня, машерували лави двигненого стихійного селянства. Похід ішов або вертався вже від ватри, що розгорілася десь на горі під селом, від тої ватри, що стала кульмінаційною точкою нічної маніфестації. Коло ватри збиралися люди у святочному настрою, слухали промов своїх сільських провідників, відспівували національний гімн: – «Ще не вмерла» ... і серед пісень, здебільша стрілецьких, наново формували похід. Ішли дівчата, хлопці, поважні господарі — навіть дідуся й бабки. Всі святочно

одягнені, якісь розрадувані, захоплені. Ні сніг з дощем, ні дощукульна студінь не могли спинити їхніх маніфестаційних виявів. І не один з нас, наслуховавшись закордонних мадярських радіопередач та начитавшись тенденційно зрєдагованих прєсових телеграм, мимохїть оглядався за сїчовими „терористами“, що з добутиим револьвером... виганяють людей на манїфєстацію. А люди з ненавистю в серці, з тугою за мадярами у грудях, їдуть, плачучи... Так вірять ще нинї в Будапєшті, але ми повїрити не могли, бо не бачили ні сїчовиків з револьверами, ні заплаканих, стероризованих селян. Зате всюди, де ми переїздили, або зупинювали авто, зустрічали нас радісні і піднесені вгору обличчя» [Дїло, 23 лютого 1939, с. 1].

Більшість виборців після недїльної літургї їшли, на заклик священиків, на виборчі дїльниці для голосування. Завдяки таким безпрецедентним засобам мобїлізації електорату, в чому не останню роль відїграла Карпатська Сїч, 12 лютого 1939 р. було зафіксовано рекордну за весь мїжвоєнний перїод виборчу явку: з 284 тис. виборців у волевиявленні взяли участь 263 тис. (92,5%). Високїй явці сприяла ї норма чехословацького виборчого законодавства, якою передбачався штраф за невиконання громадянського обов'язку (абсентеїзм). За результатами виборів партія УНО здобула масову підтримку населення – 92,4%. Противники партїї УНО та українського національно-державного вектору розвитку краю отримали сумарно лише 19 тис. 645 голосів (зокрема, понад 2 тис. голосів проти УНО зафіксовано в Хустї). У 187 населених пунктах було вивішено білі прапори на знак того, що понад 98% голосів віддано за урядову політсилу [ДАЗО, ф. 3, оп. 4, спр. 13, арк. 1–64; Нова Свобода, 15 лютого 1939, с. 6–7; Стерчо, 1994, с. 242–252].

Підкарпатська влада вважала, що результати виборів покладуть край мїжнародним торгам щодо майбутнього статусу Карпатської України та заманїфєстують усьому світовї український характер краю і його прагнення до самостїйного життя в рамках триєдиної федерації чехів, словаків та карпатських українців [Нова Свобода, 14 лютого 1939, с. 1]. У промовї «Солодкий мїй народє!», виголошенїй 14 лютого 1939 р., Августин Волошин «з утїхою» констатував «щиру співпрацю» з етнічними групами нїмців, чехів і румунів, які не лише «кандидували на нашїй спїльній листї своїх заступників, а також за ту листину голосували» [Волошин, 2002, с. 163].

Окремо слід згадати про участь у виборах євреїв, що були другою за чисельністю (після русинів-українців) і впливом етно-конфесїйною групою в Карпатській Україні (становили 12% населення). Не будучи організованими в рамках політичної партїї, більша частина з них підтримала урядову партїю і в цей спосїб легїтимїзувала політичний режим Карпатської України. Історик Михайло Зан навіть припускає, що масова солїдарність євреїв з урядом Волошина була одним із факторів високої явки на виборах і значного відсотку «за» УНО [Зан, 2019, с. 69].

Зокрема, згадуваний вище журналіст «Дїла» Роман Голїян відзначав, що під час виборів євреї

переважно голосували за УНО. Автор пов'язував це з намаганням пристосуватися до нових реалїй. «Фактом є, що карпатські українські жиди із завзятих донедавна мадяронів зробилися нинї найменш завзятими українофілами, українськими патріотами, з просто калькуляції самозбереження», – писав він [Дїло, 23 лютого 1939, с. 1]. Для підкрєслєння своєї лояльності до автономної влади в багатьох єврейських хатах напередодні голосування були вивїшені синьо-жовтї прапори [ДАЗО, ф. 18, оп. 3, спр. 91, арк. 6; Гїрняк, 1979, с. 53], а деякі євреї (наприклад, у Буштинї і Терєсві) віталися вигуком «Слава Україні!» і підняттям правої руки вгору [Бїрчак, 1940, с. 60; Чирський, 1940, с. 121].

Урядовий виборчий комісар у с. Березово на Хустщинї К. Ніщимєнко пригадавав, як напередодні виборів провів зустріч з делегацією місцевої єврейської громади, яка ухвалила рїшення про односторонню підтримку єдиного списку партїї УНО. Як свїдчив автор, свою обїцянку євреї виконали, продемонструвавши цим самим лояльність до автономного уряду [Нїщимєнко, 1964]. Певна частина євреїв, що була обїзнана із утїсками своїх одноплемїнників в сусїдній Угорщинї, в такий спосїб намагалася знайти прихильність української влади та не допустити приходу угорців.

Оунївець-сїчовик Євген Стахїв, який напередодні голосування проводив агїтацію у селах на Тячївщинї, також відзначав електоральну активність євреїв на підтримку урядової політсили: «Після моєї виборчої промови проголосувати всїм за листу УНО, за батька Волошина до мене звернулися представники жидївської громади з проханням дозволити в селї встановити двї виборчі урни: окремо для жидїв і українців. І коли я заявив, що то проти демократичного виборчого права, євреї менї пояснили: вони хочуть мати окрему урну, бо мїж населенням є опїнія, що вони проти батька Волошина, проти українського уряду. Насправдї то не так, і їм потрібна окрема урна на доказ того, що скїльки євреїв – стїльки є голосів за батька Волошина, бо в селї багато українців-русифїлів, які голосуватимуть проти» [Стахїв, 1995, с. 54].

Наведенї вище свїдчення спростовують твердження їзраїльського історика Йєшаїгу Елїнека про те, що закарпатські євреї не брали участї у голосуванні 12 лютого 1939 р. [Елїнек, 2010, с. 305]. Щоправда, як показали наступні подїї, «українофїльство» єврейського населення виявилася ситуативним і під час окупації Угорщиною Карпатської України воно у своїй більшостї вітало прихїд угорських військ.

Загалом подїляючи критичні оцїнки багатьох дослідників щодо безальтернативного характеру виборів у Карпатській Україні, слід, однак, не погодитися з твердженнями про те, що їхні результати було сфальсифїковано, або що ці вибори стали «виборчим фарсом» [Лємак, 1992; Лємак, 1993, с. 64–65; Болдїжар, 1993, с. 93; Болдїжар, 1998, с. 110; Поп, 2008, с. 31; Hubený, s. 183; Svoboda, 2014, s. 28] чи були проведенї в тоталїтарному стилї [Ripka, 1939, p. 262]. Санкції з боку уряду значною мїрою унеможливили фальшування. Зокрема, виборчі приписи передбачали покарання – від одного до

шести місяців ув'язнення – за різні порушення в ході виборів [ДАЗО, ф. 3, оп. 4, спр. 13, арк. 12]. Попри окремі випадки недотримання процедури таємності голосування, виявлені закордонними журналістами [Winch, 1939, р. 152–154]¹, системних спотворень волевиявлення не було зафіксовано [Henderson, 1939, р. 282; Pnytzkyj, 1955, s. 187], як і фактів підкупу, характерних для попередніх виборчих кампаній, що проводилися в першій Чехословацькій республіці [Інтерв'ю з Паньком Поповичем, нар. 14.09.1927 у с. Великий Бичків Рахівського р-ну Закарпатської обл., записане 25.11.2010, інтерв'юер Тарас Чолій, Архів Меморіального музею «Територія Терору» (Львів)]. З такою оцінкою погоджується також канадський історик П. Р. Магочій, який зазначає, що вибори «пройшли в спокійній поважній атмосфері, без залякувань і підкупу» [Магочій, 1994, с. 147 – 148].

Деякі автори говорять про терор, до якого начебто вдавалися січовики, щоби змусити громадян віддати голос за проурядову партію. Справді, виборчий процес відбувався під повним контролем членів Карпатської Січі, і чехословацька жандармерія, задля уникнення інцидентів з останніми, не мала права заходити на дільниці [Hubáček František, NA, fond MV I. SR (1075-2), inv. č. 12 882, sign. 13-25-9, k. č. 6083]. Утім, наявні джерела свідчать, що випадки примусу до голосування чи залякування могли бути хіба що поодинокими (хоча інструкції керівництва Карпатської Січі й оголошували всіх, хто голосував проти партії УНО, «ворогами народу», до жодного насильства не дійшло). Зокрема, британський журналіст Александр Гендерсон, який був присутній на виборчій дільниці в Хусті, з неприхованою іронією писав: «Тут не було випадків залякування виборців з боку присутніх членів «Січі» в уніформі, – головним чином тому, що таке залякування не було потрібним. Ці простакуваті селяни ставилися до голосування так само, як і до сплати податків або реєстрації дітей. Щоб уникнути проблем, вони схильні робити те, що скажуть їм освічені пани» [Henderson, 1939, р. 282].

Завдяки присутності членів Карпатської Січі на виборчих дільницях вдалося уникнути збройних провокацій з боку місцевих проугорських сил. Зокрема, січовики спільно із чехословацькою жандармерією та місцевими урядами всіляко протидіяли угорській агітації [ДАЗО, ф. 18, оп. 3, спр. 91, арк. 6]. Для забезпечення спокійного перебігу виборчого процесу уряд Карпатської України тимчасово заклав кордони краю з Угорщиною і Польщею [ДАЗО, ф. 17, оп. 2, спр. 319,

арк. 6]. Будапешт у ті дні готувався до відкритої збройної інтервенції проти Карпатської України, приводом до чого мали стати штучно спровоковані заворушення й інциденти [Поп, 1972, с. 221]. За повідомленням польського посла у Будапешті Леона Орловського, напередодні виборів у Карпатській Україні міністр закордонних справ Угорщини Іштван Чакі звернувся до Гітлера з проханням про дозвіл на вторгнення угорської армії в автономний край задля проведення пацифікації. В якості наступного кроку Будапешт пропонував вивести свої війська та провести в регіоні плебісцит під патронатом Німеччини та Італії. За день до голосування, 11 лютого 1939 р. угорський уряд отримав відповідь від фюрера, який радив дотримуватися рішень Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 р. навіть у випадку виникнення серйозних заворушень у Карпатській Україні. Паралельно інтервенції у Будапешті здійснювала італійська сторона, яка всіляко застерігала угорців від вчинення будь-якої акції [AAN, MSZ, sygn. 5436, s. 28]. Як і попереднього разу, 20–21 листопада 1938 р., Берлін виступив проти угорської окупації Карпатської України, вважаючи такі дії передчасними. З метою уникнення провокацій у день виборів чехословацькі війська була відведені від демаркаційної лінії вглиб краю [AAN, MSZ, sygn. 5436, s. 28].

Угорці побоювалися, що діяльність українського уряду Августина Волошина і вибори можуть мати довгострокові наслідки й завдати непоправної шкоди угорським інтересам у краї. Як зазначав чехословацький посол у Будапешті Мілош Кобр, «угорці бояться, що уряд монсеньяора Волошина з його українським спрямуванням міг би дати народу Підкарпатської України те, що йому досі бракувало, тобто сильну національну свідомість, яка могла б цей народ остаточно відвернути від Угорщини» [NA, 1082 PMR, kart. 156].

Після провалу операції «Лом» Польща також готувалася відновити свої диверсії на території краю [AAN, MSZ, sygn. 5436, s. 7–10]. Цьому лише завадила розбіжність запланованих поляками дій з підходами угорської сторони, яка орієнтувалася на позицію Німеччини й не хотіла більше ангажуватися до дріб'язкових справ на зразок диверсійних операцій, на успіх яких сподівались у Варшаві.

Голосування 12 лютого 1939 р. у Карпатській Україні продемонструвало високу суспільно-політичну мобілізацію місцевого населення перед загрозою угорської окупації. Альтернативою могло бути тільки прилучення краю до складу гортистської Угорщини. Попри їхню безальтернативність, вибори стали для населення своєрідним плебісцитом щодо курсу розвитку краю, який проводив уряд Волошина, та щодо перебування краю в складі триєдиної федерації. Про такий характер волевиявлення заявляла сама автономна влада ще напередодні 12 лютого [Нова Свобода, 24 січня 1939, с. 1; Нова Свобода, 5 лютого 1939, с. 1; Наступ, 9 лютого 1939, с. 1]. У цьому вибори в Карпатській Україні були схожі з виборчою кампанією до словацького сойму 18 грудня 1938 р., коли проурядова Партія словацької

¹ Зокрема, характерний епізод описував у своєму репортажі для газети «Українське слово» письменник Улас Самчук. Він згадував, що у деяких населених пунктах селяни домагалися відкритого голосування, щоб у такий спосіб продемонструвати свою одностайну підтримку уряду: «Хочемо доказати, що ми вшитки в едно. Айно!». У відповідь їм пояснили, що це становитиме порушення виборчого законодавства. [Самчук, 2019, с. 129]. Зокрема, вказівки для виборчих комісій прямо забороняли т.зв. масове або демонстративне голосування, за якого група виборців відкрито оголошувала перед комісією своє рішення голосувати в той чи інший спосіб. [Вказівки для районних виборчих комісій до виборів першого Сойму Карпатської України, Хуст, 1939, с. 21, Фонди Хустського краєзнавчого музею].

національної єдності отримала підтримку 97% виборців [Agráš, 2005, s. 115].

Результати виборів вітав і чехословацький уряд, позицію якого можна проілюструвати повідомленням газети «Lidové Noviny»: «Вибори відповідали на запитання, що підкарпатський народ думає про Чехо-Словацьку федеративну республіку. Якщо 93% виборців: українців, чехів, словаків, німців, угорців, євреїв та інших національностей – голосували за підкарпатську владу, призначену президентом Чехо-Словацької республіки, то вони тим самим висловилися, що виступають за чехо-словацьку спільну державу та відкидають усі спокуси порушити цю єдність і промінати її на іншу державну приналежність [...] Підкарпатська влада виграла вибори, виграла їх і чехо-словацька держава» [Lidové Noviny, 13 února 1939, s. 1].

Як і карпатоукраїнські політики, чеські представники були схильні розглядати вибори 12 лютого 1939 р. як своєрідний референдум на вияв лояльності до Другої Чехо-Словацької республіки. Голосування мало стати певною відповіддю на спроби проугорських діячів організувати восени 1938 р. референдум про приєднання краю до Угорщини. Саме тому Прага не звертала уваги на протести підкарпатських русофілів на чолі з послами Петром Жидовським та Іваном П'єщакком і головою «Карпаторусского національного комітета» Миколою Василенком, які закликали центральний уряд не визнавати результатів волевиявлення 12 лютого і призначити нові вибори [Archiv KPR, inv. č. 914, sign. PR 1465, kart. 14; Archiv KPR, T. 97/21, č. III, kart. 34, mikrofilm č. 97]. На відмінну від них, інший провідний діяч підкарпатського русофільства й перший міністр внутрішніх справ автономного уряду, Едмунд Бачинський, після виборів особисто відвідав прем'єра Августина Волошина, щоби привітати його з успіхом і передати себе у «диспозицію влади Карпатської України» [Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 17 лютого 1939, с. 4], тим самим визнавши політичну поразку русофільського руху.

Про позитивне налаштування центральної влади до виборів у Карпатській Україні красномовно свідчать вказівки для преси, видані МЗС Чехо-Словаччини 14 лютого 1939 р. У них, зокрема, йшлося про те, щоб допускати до публікації ті статті й коментарі, котрі оцінювали результати виборів у Карпатській Україні як «іще один успіх внутрішньої політичної консолідації та як поразку недружніх нам елементів. Усі інші статті й коментарі придушувати» [Archiv MZV, Politické věci, kart. 65]. Попри обмежені можливості для висунення опозиційних кандидатів, центральний уряд ЧСР щиро вітав результати виборів 12 лютого 1939 р., як знак підтвердження курсу на збереження Карпатської України у складі триєдиної федерації.

Висновки. Таким чином, вибори до Сойму 12 лютого 1939 р. стали одним із наріжних каменів в

утвердженні автономії Карпатської України у складі ЧСР та її подальшої «суверенізації». Вони сформуливали головний законодавчий орган краю, який в умовах стрімкого розпаду республіки у середині березні 1939 р. заклав правові підвалини карпатоукраїнської державності. На тлі складної міжнародної дипломатичної гри навколо долі краю мешканці Карпатської України чітко заявили про свою національно-державну орієнтацію, можливо чи не вперше в своїй історії.

Серед численних українських організацій, залучених до агітації за урядову політичну силу, вагому роль у підготовці та проведенні виборів до Сойму відіграла парамілітарна організація Карпатська Січ. Спираючись на розгалужену мережу своїх відділів і потужний кадровий резерв в округах, вона виступила одним із головних союзників влади у проведенні кампанії. В політичних реаліях Карпатської України ОНОКС стала інструментом масової мобілізації виборця. Креативні потуги січовиків не вичерпувалися виготовленням плакатів, транспарантів, прапорів, проведенням масових зібрань, маршів і мітингів, але й включали такі передові (як на той час) засоби агітації як театральні та музичні виступи, а також традиційні форми святкувань – церковні дзвони та «ватри волі». Така кампанія нагадувала більше фронтову мобілізацію, ніж звичайні виборчі перегони.

Втім, роль карпатських січовиків у виборах 12 лютого 1939 р. не обмежувалася суто агітаційно-пропагандистськими завданнями. Члени ОНОКС також забезпечували безпеку та охорону порядку на виборчих дільницях (перейнявши цю функцію від жандармерії), протидіяли ворожій пропаганді, брали участь у формуванні списків виборців тощо. В умовах авторитарної демократії та однопартійної системи Карпатська Січ разом із державною поліцією також виступала інструментом силового тиску на опозицію. Однак було б перебільшенням стверджувати, що карпатські січовики тероризували і залякували населення, щоб останнє голосувало за партію УНО, як це роблять деякі історики. Насправді, для більшості населення голосування 12 лютого 1939 р. носило характер плебісциту та було своєрідною формою висловлення довіри до уряду та його програми. Вибори потрібно також аналізувати в контексті тих зовнішньополітичних загроз, які стояли перед Карпатською Україною, зокрема небезпеки угорської окупації. Як показали результати голосування, переважна більшість населення краю прагнула залишатися у складі триєдиної федерації чехів, словаків і карпатських українців. Саме так розцінював волевиявлення 12 лютого у Карпатській Україні і празький уряд, який розглядав їх як вияв лояльності мешканців краю до чехословацької держави. Українська орієнтація була єдиною, яка гарантувала перебування Карпатської України у складі Чехо-Словаччини.

Список використаних джерел

- Archiv Kanceláře prezidenta republiky (KPR), inv. č. 914, sign. PR 1465, kart. 14.
 Archiv KPR, T. 97/21, č. III, kart. 34, mikrofilm č. 97.
 Archiv Ministerstva zahraničních věcí České Republiky (Archiv MZV), Politické věci, kart. 65.
 Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (II RP), sygn. 5436.
 Arpáš, Róbert, 2005. Od autonómie k samostatnosti, *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov. IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica 14 – 15 apríla 2005*, Banská Bystrica, s. 8–19.
 Botlik, József, 2000. *Egestas Subcarpathica: adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX – XX. sz. történetéhez*, Budapest: Hatodik Sip, 318 old.
 Dąbrowski Dariusz, 2007. *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpaciej (Podkarpackiej), 1938 – 1939*, Toruń, 413 s.
 Gebhart, Jan, Kuklík, Jan, 2004. *Druhá republika 1938 – 1939 svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha – Litomyšl: Paseka, 315 s.
 Henderson, Alexander, 1939. *Eyewitness in Czecho-Slovakia*, London, 335 p.
 Hubený, David, 2014. Podkarpatoruské volby do sněmu a přezkum u Volebního soudu v roce 1939, *Historie – Otázky – Problémy*, № 1, s. 181–190.
 Inytkyj, Roman, 1955. *Deutschland und die Ukraine 1934-1945*, Tatsachen europäischer Ostpolitik, Volume 1, Erster Band, München, 395 s.
 Jarnecki, Michał, Kołakowski, Piotr, 2017. «Ukraiński Piemont». *Ruś Zakarpacka w okresie autonomii 1938 – 1939*, Warszawa: Wydawnictwo «Oficyna Wydawnicza RYTM», 379 s.
Lidové Noviny. 13 února 1939, s. 1.
Lidové Noviny. 14 února 1939, s. 2.
Lidové Noviny. 17 února 1939, s. 2.
 Lukeš, František. 1968. *Podivný mir*, Praha, 369 s.
 Małkiewicz, Andrzej, 2013. *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938 – 1939*, Zielona Góra, 522 s.
 Mosný, Peter, 2001. *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*, Bratislava: Slovak Academic Press, 216 s.
 Národní archiv (NA), 1082 PMR, kart. 4146.
 NA, 1082 PMR, kart. 156.
 NA, fond MV I. SR (1075-2), inv. č. 12 882, sign. 13-25-9, k. č. 6083.
 Svoboda, David, 2014. Loučení bez dojetí. Češi a ukrajinská autonomie na Podkarpatské Rusi za druhé republiky, *Paměť a Dějiny*, Praha, № 4, s. 18–30.
 Stercho, Peter, 1971. *Diplomacy of Double Morality. Europe's Crossroads in Carpatho-Ukraine 1919 – 1939*, Carpathian Research Center, 495 p.
 Ripka, Hubert, 1939. *Munich Before and After*, London, 523 p.
 Rychlik, Jan, Rychliková, Magdaléna, 2013. *Hospodářský, sociální, kulturní a politický vývoj Podkarpatské Rusi 1919 – 1939*, Červenec, 183 s.
 Stefan, Augustin, 1954. *From Carpatho-Ruthenia to Carpatho-Ukraine*, New York: Carpathian Star Publishing Co, 48 p.
 Švorc, Peter, 2007. *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 318 s.
 Winch, Michael, 1939. *Republic for a day. An eyewitness account of the Carpatho-Ukraine incident*, London, 286 p.
Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 1939, 10 січня, с. 1.
Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 1939, 1 лютого, с. 3.
Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 1939, 8 лютого, с. 3.
Бюлетень Пресової служби Карпатської України, 1939, 17 лютого, с. 4.
Діло, 1939, 23 лютого, с. 1.
Наступ, 1939, 9 лютого, с. 3.
Нова Свобода, 1939, 23 січня, с. 1.
Нова Свобода, 1939, 24 січня, с. 1.
Нова Свобода, 1939, 28 січня, с. 4.
Нова Свобода, 1939, 5 лютого, с. 1.
Нова Свобода, 1939, 14 лютого, с. 1.
Нова Свобода, 1939, 15 лютого, с. 6–7.
 Архів Меморіального музею «Територія Терору» (Львів).
 Архів УСБ України в Закарпатській області, ф. 5, спр. 159.
 Архів Управління СБУ в Закарпатській області, ф. 7, спр. 3402.
 Болдичар, М., 1993. *Закарпаття між двома світовими війнами*, Ужгород, 159 с.
 Болдичар, М., 1998. *Краю мій рідний. Науково-популярні нариси з історії Закарпаття*, Ужгород, 232 с.
 Боржава, Ю., 1956. *Від Угорської Русі до Карпатської України*, Філадельфія, 56 с.
 Буковський, І., 2013. До історії створення Карпатської Січі, *Науковий вісник ЛНУВ МБТ імені С. З. Гжицького*, т. 15, № 3 (57), ч. 4, с. 360–365.
 Вегеш, М., 2004. *Карпатська Україна. Документи і факти*, Ужгород: «Карпати», 431 с.
 Вегеш, М., 2020. *Державотворчі процеси в Карпатській Україні*, Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 552 с.
 Волошин, А., 2002. *Вибрані твори*, Ужгород, 528 с.
 Гірняк, Л., 1979. *На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали*, Нью-Йорк, 339 с.
 Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 3, оп. 2, спр. 9.
 ДАЗО, ф. 3, оп. 2, спр. 10.
 ДАЗО, ф. 3, оп. 4, спр. 13.
 ДАЗО, ф. 17, оп. 2, спр. 319.
 ДАЗО, ф. 18, оп. 2, спр. 2, арк. 1–12.
 ДАЗО, ф. 18, оп. 3, спр. 91.
 Домбровський, Д., 2012. *Польща і Закарпаття: 1938 – 1939*, Київ: «Темпора», 392 с.

Зан, М., 2019. Політична участь етнічних меншин у державотворенні Карпатської України, *Карпатська Україна – незалежна держава: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України (Ужгород, 14–15 березня 2019)*, Ужгород, с.50–76.

Карпатська Україна (1938 – 1939). Збірник архівних документів і матеріалів, 2009 / Упоряд. М. Делеган, С. Вискварко, Ужгород: Карпати, 289 с.

Йешаягу, Й. Елинек, 2010. *Карпатская диаспора. Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848 – 1948)*, Фотоматеріали і карти Павла Р. Магочи, Ужгород: Издательство В. Падяка, 492 с.

Карпатська Україна в боротьбі, 1939, Відень: Українська пресова служба, 233 с.

Клочурак, С., 1978. *До волі: Спомини*, Нью-Йорк, 188 с.

Кущинський, А., 1981. *Закарпаття в боротьбі*, Буенос-Айрес, 222 с.

Лемак, В., 1993. *Карпатська Україна 1938 – 1939 років: державно-правовий аспект*, Ужгород, 159 с.

Лемак, В., 1992. Карпатська Україна через призму демократії, *Новини Закарпаття*, 14 березня.

Магочій, П. Р., 1994. *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)*, Ужгород, 296 с.

Ніщименко, К., Село під час творення державності Карпатської України, *Народня воля*, 21 травня 1964.

Пагіря, О., 2016. Гібридна війна? Угорщини та Польщі проти Карпатської України у 1938 – 1939 рр., *Український визвольний рух* / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, Львів, Збірник 21, с. 292–323.

Поп, И., 2008. *Подкарпатская Русь – Карпатська Україна – Kárpátaljai Területi – Закарпатська Україна*. (1938 – 1945 гг.), Ужгород, 102 с.

Поп, И., 1972. *Чехословацко-венгерские отношения (1935 – 1939)*, Москва: Наука, 247 с.

Росоха, С., 1949. *Соім Карпатської України*, Вінніпег, 96 с.

Самчук, У., 1999. *На білому коні: Спогади*, Львів: Літопис Червоної Калини, 229 с.

Самчук, У., 2019. *Репортажі з Карпатської України* / Упор., вступ. стаття, коментарі А. Жив'юка, Тернопіль: «Богдан», 256 с.

Стахів, С., 1995. *Крізь тюрми, підпілля й кордони*, Київ: Рада, 317 с.

Стерчо, П., 1994. *Карпато-Українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках*, Львів, 288 с.

Токар, М., 2010. Проблеми партійного будівництва в умовах державотворення Карпатської України, *Kárpátoké Ukrajina (1938 – 1939): Zbornik prispevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej 70-výročiu vyhlásenia štátu Kárpátoké Ukrajina, v Prešove 5 marca 2009 roka*, Prešov – Užhorod, с. 146–153.

Токар, М., 2006. *Політичні партії Закарпаття в умовах багатопартійності (1919 – 1939)*, Ужгород, 380 с.

Фонди Хустського краєзнавчого музею.

Хруленко, І., 2010. Інформаційно-пропагандистська та культурно-просвітницька діяльність Карпатської Січі, *Воєнна історія Галичини та Закарпаття. Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (Львів, 15 квітня 2010 р.)*, Львів, с. 419–422.

Чирський, М., Перший виступ «Летючої Естради», *Проблем: Місячник культури (Прага)*, Річник VII, 1940, березень–травень, ч. 3–5 (80–82), с. 120–126.

Штефан, А., 1977. *Августин Волошин – президент Карпатської України. Спомини*, Торонто, 208 с.

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 3575, оп. 1, спр. 18.

References

- Archiv Kanceláře prezidenta republiky (KPR), inv. č. 914, sign. PR 1465, kart. 14. (in Czech).
 Archiv KPR, T. 97/21, č. III, kart. 34, mikrofilm č. 97. (in Czech).
 Archiv Ministerstva zahraničních věcí České Republiky (Archiv MZV), Politické věci, kart. 65. (in Czech).
 Arkhiv Memorialnogo muzeju «Terytorija Teroru» (Ljviv). (in Ukrainian).
 Arkhiv USB Ukrainy v Zakarpatskij oblasti, f. 5, spr. 159. (in Russian).
 Arkhiv Upravlinnja SBU v Zakarpatskij oblasti, f. 7, spr. 3402. (in Russian).
 Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (II RP), sygn. 5436. (in Polish).
 Arpáš, Róbert, 2005. Od autonómie k samostatnosti, *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov. IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica 14–15. apríla 2005*, Banská Bystrica, s. 8–19. (in Slovak).
Bjuletnej Presovoji sluzhby Karpatskioji Ukrainy [Bulletin of the Press Service of Carpatho-Ukraine], 1939, 10 January, s. 1. (in Ukrainian).
Bjuletnej Presovoji sluzhby Karpatskioji Ukrainy [Bulletin of the Press Service of Carpatho-Ukraine], 1939, 1 February, s. 3. (in Ukrainian).
Bjuletnej Presovoji sluzhby Karpatskioji Ukrainy [Bulletin of the Press Service of Carpatho-Ukraine], 1939, 8 February, s. 3. (in Ukrainian).
Bjuletnej Presovoji sluzhby Karpatskioji Ukrainy [Bulletin of the Press Service of Carpatho-Ukraine], 1939, 17 February, s. 4. (in Ukrainian).
 Boldyhar, M., 1993. *Zakarpattja mizh dvoma svitovymi vijnamy [Transcarpathia between the two world wars]*, Uzhhorod, 159 s. (in Ukrainian).
 Boldyhar, M., 1998. *Kraju mij ridnyj. Naukovo-populjarni narysy z istoriji Zakarpattja [My native land. Scientific and popular essays on the history of Transcarpathia]*, Uzhhorod, 232 s. (in Ukrainian).
 Botlik, József, 2000. *Egestas Subcarpathica: adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX – XX. sz. történetéhez*, Budapest: Hatodik Sip, 318 old. (in Hungarian).
 Borzhava J., 1956. *Vid Ughorskioji Rusy do Karpatskioji Ukrainy [From Hungarian Rus' to Carpatho-Ukraine]*, Filadelfija, 56 s. (in Ukrainian).
 Bukovskij, I. 2013. Do istoriji stvorennja Karpatskioji Sichi [On the history of the establishment of the Carpathian Sich], *Naukovij visnyk LNUV MBT imeni S.Z. Gzhycjkogho*, T. 15, № 3 (57), Ch. 4, s. 360–365. (in Ukrainian).
 Centralnij derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady i upravlinnja Ukrainy (CDAVO Ukrainy), f. 3575, op. 1, spr. 18. (in Ukrainian).

- Chyrsjkyj, M., Pershyj vystup «Letjuchoji Estrady» [*The first performance of the «Flying Theater»*], *Probojem: Misjachnyk kuljтуры (Pragha)*, Richnyk VII, 1940, berezenj–travenj, ch. 3–5 (80–82), s. 120–126. (in Ukrainian).
- Dąbrowski, Dariusz, 2007. *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej), 1938 – 1939*, Toruń, 413 s. (in Polish).
- Dąbrowski, D., 2012. *Poljszha i Zakarpattja: 1938 – 1939 [Poland and Transcarpathia: 1938 – 1939]*, Kyjiv: «Tempora», 392 s. (in Ukrainian).
- Derzhavnyj arkhiv Zakarpatsjkoji oblasti (DAZO), f. 3, op. 2, spr. 9. (in Ukrainian).
- DAZO, f. 3, op. 2, spr. 10. (in Ukrainian).
- DAZO, f. 3, op. 4, spr. 13. (in Ukrainian).
- DAZO, f. 17, op. 2, spr. 319. (in Czech).
- DAZO, f. 18, op. 2, spr. 2, ark. 1–12. (in Ukrainian).
- DAZO, f. 18, op. 3, spr. 91. (in Ukrainian).
- Deposits of the Khust local history museum. (in Ukrainian).
- Dilo [Business], 1939, 23 February*, s. 1. (in Ukrainian).
- Gebhart, Jan, Kuklík, Jan, 2004. *Druhá republika 1938 – 1939 svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha – Litomyšl: Paseka, 315 s. (in Czech).
- Ghirnjak, L., 1979. *Na stezhkakh istorychnykh podij. Karpatsjka Ukrajina i nastupni roky. Spoghady i materialy [On the path of historical events. Carpatho-Ukraine and the next years]*, Njju-Jork. 339 s. (in Ukrainian).
- Henderson, Alexander, 1939. *Eyewitness in Czecho-Slovakia*, London, 335 p. (in English).
- Hubený, David, 2014. Podkarpatoruské volby do sněmu a přezkum u Volebního soudu v roce 1939, *Historie – Otázky – Problémy*, № 1, s. 181–190. (in Czech).
- Inytskyj, Roman, 1955. *Deutschland und die Ukraine 1934 – 1945*, Tatsachen europäischer Ostpolitik, Volume 1, Erster Band, München, 395 s. (in German).
- Jarnecki, Michał, Kołakowski, Piotr, 2017. «Ukraiński Piemont». *Ruś Zakarpaska w okresie autonomii 1938 – 1939*, Warszawa: Wydawnictwo «Oficyna Wydawnicza RYTM», 379 s. (in Polish).
- Karpatsjka Ukrajina (1938 – 1939). Zbirnyk arkhivnykh dokumentiv i materialiv [Carpatho-Ukraine (1938 – 1939). A collection of archival documents and materials]*, 2009 / Uporjad. M. Deleghan, S. Vyskvarko, Uzhhorod: Karpaty, 289 c. (in Ukrainian).
- Karpatsjka Ukrajina v borotjbi [Carpatho-Ukraine in the fight]*, 1939. Videnj: Ukrajinsjka presova sluzhba, 233 s. (in Ukrainian).
- Klochurak, S., 1978. *Do voli: Spomyny [To freedom. Memoirs]*, Njju-Jork, 188 s. (in Ukrainian).
- Khrulenko, I., 2010. Informacijno-propagandystsjka ta kuljturno-prosvitnyjckja dijalnistj Karpatsjkoji Sichi [The propaganda and cultural activities of the Carpathian Sich], *Vojenna istorija Ghalychyny ta Zakarpattja. Materialy Vseukrajinsjkoji naukoivoji vjysjkovo-istorychnoji konferenciji (Ljviv, 15 kvitnja 2010 r.)*, Ljviv, c. 419–422. (in Ukrainian).
- Kushhynsjkyj, A., 1981. *Zakarpattja v borotjbi [Transcarpathia in the struggle]*, Buenos-Ajres, 222 s. (in Ukrainian).
- Lemak, V., 1993. *Karpatsjka Ukrajina 1938 – 1939 rokiv: derzhavno-pravovyj aspekt [Carpatho-Ukraine 1938 – 1939: the legal state aspect]*, Uzhhorod. 159 s. (in Ukrainian).
- Lemak, V. *Karpatsjka Ukrajina cherez pryzmu demokratiji [Carpatho-Ukraine through the prism of democracy]*, *Novyny Zakarpattja*, 1992, 14 bereznja. (in Ukrainian).
- Lidově Noviny*. 13 února 1939, s. 1. (in Czech).
- Lidově Noviny*. 14 února 1939, s. 2. (in Czech).
- Lidově Noviny*. 17 února 1939, s. 2. (in Czech).
- Lukeš, František, 1968. *Podivný mir*, Praha, 369 s. (in Czech).
- Maghochij, P. R., 1994. *Formuvannja nacionalnoji samosvidomosti: Pidkarpatsjka Rusj (1848 – 1948) [The formation of a national identity: Podkarpatska Rus']*, Uzhhorod, 296 s. (in Ukrainian).
- Małkiewicz, Andrzej, 2013. *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938 – 1939*, Zielona Góra, 522 s. (in Polish).
- Mosný, Peter, 2001. *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*, Bratislava: Slovak Academic Press, 216 s. (in Slovak).
- Národní archiv (NA), 1082 PMR, kart. 4146. (in Czech).
- NA, 1082 PMR, kart. 156. (in Czech).
- NA, fond MV I. SR (1075-2), inv. č. 12 882, sign. 13-25-9, k. č. 6083. (in Czech).
- Nastup [Advance]*, 1939, 9 February, s. 3. (in Ukrainian).
- Nishhymenko, K., Selo pid chas tvorennja derzhavnosti Karpatsjkoji Ukrajiny [The countryside during the statehood of Carpatho-Ukraine], *Narodnja volja*, 21 travnja 1964. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 23 January, s. 3. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 24 January, s. 1. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 28 January, s. 4. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 5 February, s. 1. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 14 February, s. 1. (in Ukrainian).
- Nova Svoboda*, 1939, 15 February, s. 6–7. (in Ukrainian).
- Pahiria, O., 2016. Hibrydna viina» Uhorshchyny ta Polshchi proty Karpatskoji Ukrainy u 1938 – 1939 rr. [The Hybrid War of Hungary and Poland against Carpatho-Ukraine in 1938 – 1939], *Ukrajinsjkyj vyzvoljnyj rukh / Instytut ukrajinoznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrainy, Centr doslidzhenj vyzvoljnogho rukhu*, Ljviv, Zbirnyk 21, c. 292–323. (in Ukrainian).
- Pop, I., 2008. *Podkarpatskaja Rusj – Karpatsjka Ukrajina – Kárpátaljai Területi – Zakarpatsjka Ukrajina (1938 – 1945)*, Uzhhorod, 102 s. (in Russian).
- Pop, Y., 1972. *Chekhoslovacko-vengerskiye otnosheniya (1935 – 1939) [Czechoslovak-Hungarian relations (1935–1939)]*, Moskva: Nauka, 247 s. (in Russian).
- Ripka, Hubert, 1939. *Munich Before and After*, London, 523 p. (in English).
- Rosokha, S., 1949. *Sojmi Karpatsjkoji Ukrajiny [Carpatho-Ukraine's Soim]*, Vinnipeg, 96 s. (in Ukrainian).

- Rychlik, Jan, Rychliková, Magdaléna, 2013. *Hospodářský, sociální, kulturní a politický vývoj Podkarpatské Rusi 1919 – 1939*, Červenec, 183 s. (in Czech).
- Samchuk, U., 1999. *Na bilomu koni: Spoghady [On the white horse: memoirs]*, Ljviv: Litopys Chervonoji Kalyny, 229 s. (in Ukrainian).
- Samchuk, U., 2019. *Reportazhi z Karpatsjkoji Ukrajinny [Reporting from Carpatho-Ukraine] / Upor., vstup. stattja, komentari A.Zhyv'juka*. Ternopilj: «Boghdan», 256 s. (in Ukrainian).
- Stakhiv, J., 1995. *Krizj tjurmy, pidpillja j kordony [Through prisons, underground and borders]*, Kyjiv: Rada, 317 s. (in Ukrainian).
- Stercho, P., 1994. *Karpato-Ukrajinsjka derzhava: Do istoriji vyzvolnoji borotjby karpatsjkykh ukrajinciv u 1919 – 1939 rokakh [the Carpatho-Ukrainian state: the history of the liberation struggle of Carpathian Ukrainians in 1919 – 1939]*, Ljviv, 288 s. (in Ukrainian).
- Stercho, Peter, 1971. *Diplomacy of Double Morality. Europe's Crossroads in Carpatho-Ukraine 1919 – 1939*, Carpathian Research Center, 495 p. (in English).
- Stefan, Augustin, 1954. *From Carpatho-Ruthenia to Carpatho-Ukraine*, New York: Carpathian Star Publishing Co, 48 p. (in English).
- Shtefan A., 1977. *Avghustyn Voloshyn – prezident Karpatsjkoji Ukrajinny. Spomyny [Augustyn Voloshyn – the President of Carpatho-Ukraine. Memoirs]*, Toronto, 208 s. (in Ukrainian).
- Svoboda, David, 2014. Loučení bez dojetí. Češi a ukrajinská autonomie na Podkarpatské Rusi za druhé republiky, *Paměť a Dějiny*, Praha, № 4, s. 18–30. (in Czech).
- Švorc, Peter, 2007. *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 318 s. (in Slovak).
- Tokar, M., 2010. Problemy partijnogho budivnyctva v umovakh derzhavotvorennja Karpatsjkoji Ukrajinny [The problems of the party building amid state building processes in Carpatho-Ukraine], *Kárpátská Ukrajina (1938 – 1939): Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej 70-výročiu vyhlásenia štátu Kárpátská Ukrajina, v Prešove 5 marca 2009 roka, Prešov – Užhorod*, s. 146–153. (in Ukrainian).
- Tokar, M., 2006. *Politychni partiji Zakarpattya v umovax bagatopartijnosti (1919 – 1939) [The political parties of Transcarpathia amid party pluralism (1919 – 1939)]*. Užhorod, 380 s. (in Ukrainian).
- Veghesh, M., 2004. *Karpatsjka Ukrajina. Dokumenty i fakty [Carpatho-Ukraine. Documents and facts]*, Užhorod: «Karpaty», 431 s. (in Ukrainian).
- Veghesh, M., 2020. *Derzhavotvorchi procesy v Karpatsjkoji Ukrajinny [State building processes in Carpatho-Ukraine]*, Užhorod: Vydavnyctvo PP «AUTDOR-ShARK», 552 s. (in Ukrainian).
- Voloshyn, A., 2002. *Vybrani tvory*, Užhorod, 528 s. (in Ukrainian).
- Winch, Michael, 1939. *Republic for a day. An eyewitness account of the Carpatho-Ukraine incident*, London, 286 p. (in English).
- Yeshayahu, A. Jelinek. 2010. Karpatskaja diaspora. Evrei Podkarpatskoj Rusi i Mukacheva (1848 – 1948) [The Carpathian Diaspora: The Jews of Subcarpathian Rus' and Mukachevo] / Fotomaterialy i karty Pavla R. Magochi, Užgorod: Izdatel'stvo V. Padjaka, 492 s. (in Russian).
- Zan, M., 2019. Polityychna uchastj etnichnykh menshyn u derzhavotvorenni Karpatsjkoji Ukrajinny [The political participation of the ethnic minorities in the state building processes in Carpatho-Ukraine], *Karpatsjka Ukrajina – nezalezna derzhava: Materialy mizhnarodnoji naukovoji konferenciji, prysvjachenoji 80-richchju progholoshennja nezalezhnosti Karpatsjkoji Ukrajinny (Užhorod, 14–15 bereznja 2019)*, Užhorod, s. 50–76. (in Ukrainian).

SUMMARY

AN INSTRUMENT OF ELECTORAL MOBILIZATION: THE PARTICIPATION OF THE CARPATHIAN SICH IN THE CONDUCT OF ELECTIONS TO THE SOIM OF CARPATHO-UKRAINE ON FEBRUARY 12, 1939

Oleksandr Pahiria

Candidate of History, Senior Researcher at the Memorial Museum of «Territory of Terror», Lviv

The article is dedicated to a comprehensive analysis of the paramilitary Carpathian Sich organization's participation in the election campaign to the Carpatho-Ukrainian Parliament (Soim) on 12 February 1939, which constituted one of the crucial stages in the establishment of the Carpatho-Ukrainian autonomy within the Czecho-Slovak republic. The author presents general characteristics of the electoral process in the context of the Second Czecho-Slovak republic's hybrid political system of authoritarian democracy. The latter was marked by the unification of the political life around government parties in Czech, Slovak, and Carpatho-Ukrainian lands under the motto "unity of the people." In post-Munich realities, the Carpathian Sich, as the most popular non-governmental organization in the region, became the primary government's ally in the campaign's conduct and turned into an instrument of mass electoral mobilization. The engagement of Carpathian Sich members in the 12 February elections was not limited only to canvassing and propaganda but also included the provision of security and order at polling stations, countering enemy propaganda, and assistance in forming voters' lists. Besides, along with other security agencies, the Carpathian Sich became a tool of pressure on the opposition. The author rejects the claim suggesting that Carpathian Sich members terrorized and intimidated the population into casting their votes for the Ukrainian National Union party. For most of the population, the 12 February vote was essentially a plebiscite regarding the political course of the Voloshyn government and the region's stay within the tripartite federation. The author also analyzes the 12 February 1939

elections through an international prism, particularly in the context of the perceived threat of Hungarian occupation. Amid this heightened feeling of insecurity, the electoral campaign more resembled a front mobilization rather than a competitive electoral process. As the vote had shown, the vast majority of the local population wished to remain in the Second Czecho-Slovak republic. It also gave the Prague government a reason to view the elections as a manifestation of the local population's loyalty towards the Czechoslovak state.

Keywords: *elections, Soim, Carpatho-Ukraine, Carpathian Sich, Second Czecho-Slovak Republic.*